

Katedra Fizyki Ciała Stałego Uniwersytetu Łódzkiego

Ćwiczenie 3

Badanie przemiany fazowej w materiałach magnetycznych

Cel ćwiczenia: Celem ćwiczenia jest badanie charakteru przemiany fazowej w tlenkowych materiałach magnetycznych (ferytach) oraz wyznaczenie ich temperatury Curie.

Plan prac badawczych

1. Mierzmy siłę elektromotoryczną E_2 indukowaną w cewce obejmującej badaną próbkę magnetyczną (rdzenie ferrytowe) typu: $\mu 5000$, F1001, rdzeń pamięciowy lub innych, dostarczonych przez prowadzącego ćwiczenie.
2. Pomiary wykonujemy w funkcji temperatury próbki w zakresie od temperatury pokojowej do temperatury przewyższającej o kilka stopni [K] temperaturę Curie (powyżej T_c siła elektromotoryczna $E_2 = 0$ V). Pomiary wykonujemy zarówno dla temperatur rosnących jak i malejących (ze względów czasowych ograniczamy chłodzenie do ~ 60 K).
3. Dodatkowo wykonujemy pomiar napięcia szumów dla temperatury pokojowej (bez prądu magnesującego) oraz dla temperatury nieco wyższej od temperatury Curie.
4. Pomiarów w punktach. 1 i 2 dokonujemy dla częstotliwości prądu magnesującego 4 kHz (najczęściej) lub dla innych częstotliwości w ustaleniu z prowadzącym ćwiczenie.
5. Pomiary powyższe wykonujemy dla „dużych” prądów magnesujących: ~ 200 mA (rdzeń pamięciowy), ~ 400 mA (rdzeń $\mu 5000$), 1300 mA (rdzeń F1001) oraz dla „małych” prądów magnesujących, mniejszych od poprzednich o około jeden rząd wielkości (10 razy).
6. Odpowiednio skorygowane, dla poszczególnych rdzeni, wartości prądów magnesujących ustalamy obserwując histerezę magnetyczną danej próbki ferrytowej na ekranie oscyloskopu.

Wstęp teoretyczny

Najbardziej naturalnym sposobem klasyfikacji substancji pod względem ich właściwości magnetycznych jest podanie wielkości charakteryzującej reakcję ośrodka na zewnętrzne pole magnetyczne H . Taką wielkością jest podatność magnetyczna:

$$\chi = \frac{M}{H}$$

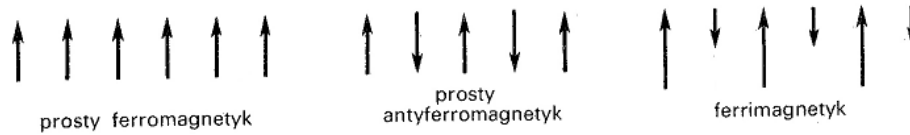
M jest namagnesowaniem ośrodka, tzn. momentem magnetycznym przypadającym na jednostkę objętości. Substancje o dodatniej podatności nazywamy paramagnetykami a o ujemnej – diamagnetykami.

Ciała diamagnetyczne to takie, w których atomy, jony lub cząstki mają wypadkowy moment magnetyczny równy zero. Orbity elektronowe w atomach można wyobrazić sobie jako kołowe obwody elektryczne o zerowym oporze, w których płynie prąd o stałym natężeniu. Przyłożenie zewnętrznego pola magnetycznego powoduje zmianę przechodzącego przez te obwody strumienia indukcji magnetycznej. W orbitach elektronowych indukują się wówczas dodatkowe prądy, które płyną tak długo jak długo działa zewnętrzne pole. Zgodnie z prawem Lenza momenty magnetyczne indukowanych prądów kompensują zmianę strumienia indukcji magnetycznej, a więc mają kierunki przeciwne do pola zewnętrznego. Tak więc diamagnetyk umieszczony w zewnętrznym polu magnetycznym magnesuje się, przy czym zwrot wektora namagnesowania jest przeciwny do wektora natężenia pola. Podatność diamagnetyków jest zazwyczaj bardzo mała (rzędu -10^{-6}) i nie zależy od temperatury.

Zjawisko paramagnetyzmu występuje tylko w tych materiałach, w których atomy lub molekuly mają stały moment magnetyczny. W ciałach tych momenty magnetyczne w atomach nie znoszą się; atomy można traktować jako maleńkie magnesy ustawione chaotycznie. Jeśli znajdują się one w zewnętrznym polu magnetycznym, ustawiają się równoległe do kierunku zewnętrznego pola magnetycznego, powodując powstanie na końcach ciała tzw. biegunów magnetycznych; wytworzona indukcja dodaje się do indukcji pola zewnętrznego. Powstający w paramagnetyku wypadkowy moment magnetyczny jest bardzo słaby i znika gdy usunięte zostanie pole zewnętrzne.

Pewne kryształy zawierające atomy z różnym od zera momentem magnetycznym wykazują w dostatecznie niskich temperaturach spontaniczne namagnesowanie w nieobecności zewnętrznego pola magnetycznego. Istnienie makroskopowego momentu magnetycznego w kryształach przy $H=0$ sugeruje, że w wyniku wzajemnego oddziaływania momenty magnetyczne atomów tworzą regularną strukturę (uporządkowanie). Wyróżniamy

trzy najbardziej typowe uporządkowania momentów magnetycznych w kryształach wykazujących spontaniczne namagnesowanie: ferromagnetyczna, antyferromagnetyczna i ferrimagnetyczna.

Ferromagnetyzm możliwy jest jedynie w kryształach zawierających atomy pierwiastków przejściowych, tzn. atomy mające niezapełnioną wewnętrzną powłokę elektronową i powstaje w wyniku oddziaływania wymiennego elektronów z niezapełnionych powłok, przy czym oddziaływanie to jest efektem kwantowym opisanym przez W. Heisenberga.

Temperatura T_c , w której znika spontaniczne namagnesowanie, nazywana jest temperaturą Curie lub temperaturą krytyczną. Dla temperatur $T > T_c$ ferromagnetyk zachowuje się w zewnętrznym polu magnetycznym tak jak paramagnetyk, przy czym podatność zależnością znaną jako prawo Curie-Weissa:

$$\chi = \frac{const}{T - T_c}$$

Ogólne cechy przejścia fazowego i zjawisk w jego otoczeniu, tzw. zjawisk krytycznych, można otrzymać za pomocą fenomenologicznej teorii zaproponowanej przez Landaua. U jej podstaw leżą następujące założenia:

1) że faza uporządkowana charakteryzuje się parametrem uporządkowania, którym jest w przypadku magnetyków magnetyzacja $M(\vec{r})$

2) że w energii swobodnej układu występuje część odpowiedzialna za przejście fazowe, która może być wyrażona w postaci szeregu potęgowego względem

$M(\vec{r})$ całkowanego po całej przestrzeni:

$$F = \int \left\{ AM^2(\vec{r}) + BM^4(\vec{r}) + \dots \right\} d^3r$$

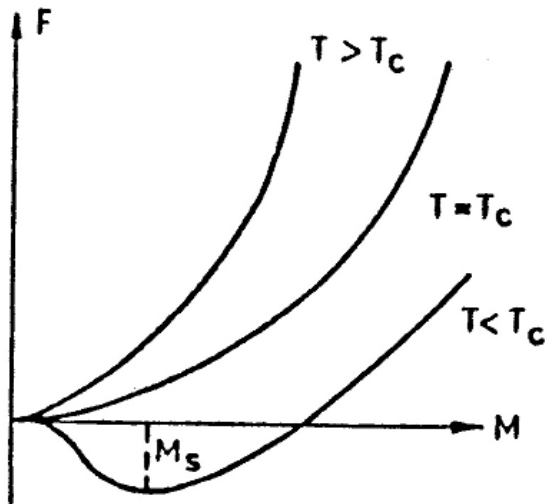
3) oraz, że wielość A jest równa: $A = D(T - T_c)$

Przy czym stałe B i D są stałymi dodatnimi.

Minimum energii swobodnej F, przy ograniczeniu się do pierwszych jedynie wyrazów, prowadzi do równania:

$$AM + 2BM^3 = 0$$

Powyżej temperatury T_c (gdzie $A > 0$) minimum energii odpowiada rozwiązaniu $M = 0$, natomiast poniżej T_c ($A < 0$) mamy do czynienia z rozwiązaniem odpowiadającym magnetyzacji spontanicznej:

$$M_s = \sqrt{\frac{-A}{2B}} = \sqrt{\frac{DT_c}{2B}} |t|^{\frac{1}{2}}$$

gdzie tzw. zredukowana temperatura t jest zdefiniowana przez:

$$t = \frac{T - T_c}{T_c}$$

Informacje o zachowaniu się układów w obszarze krytycznym wyraża się zwykle za pomocą tzw. indeksów (wskaźników) krytycznych. Używając zredukowanej temperatury zdefiniowanej przez wzór (7) można zakładać, że magnetyzacja spontaniczna blisko temperatury krytycznej może być wyrażona w postaci:

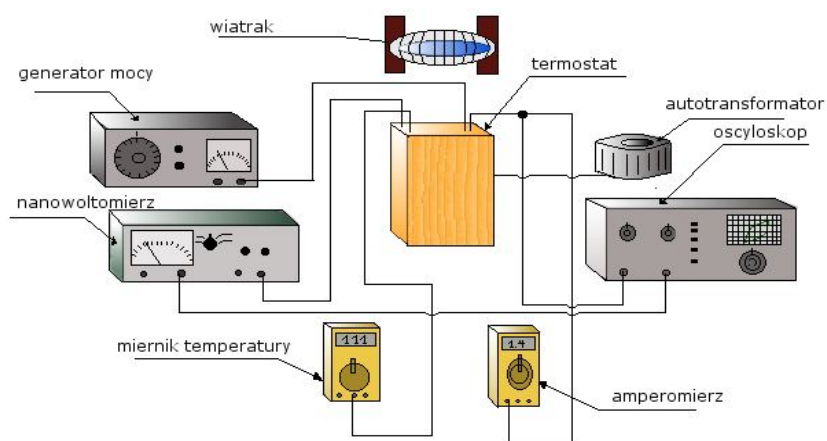
$$M_s(T) \sim |t|^\beta$$

$$\chi(T) \sim |t|^{-\gamma}$$

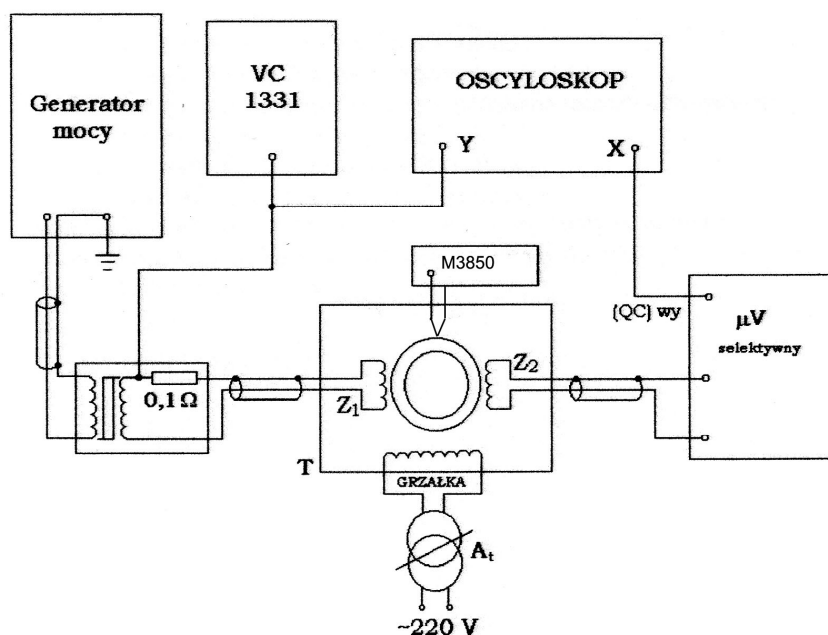
Metodyka pomiarowa

Metoda indukcji elektromagnetycznej polega na pomiarze siły elektromotorycznej indukowanej w cewce, która obejmuje badaną próbkę znajdującą się w przemiennym polu magnetycznym o stabilizowanej amplitudzie.

Schemat blokowy układu do pomiaru przemiany fazowej w magnetykach

Schemat ideowy układu do pomiaru przemiany fazowej w magnetykach

Badaną próbkę umieszczamy w termostacie T, którego temperaturę regulujemy poprzez odpowiednie nastawienie napięcia, na autotransformatorze A_t , zasilającego grzałkę. Próbka stanowi rdzeń transformatora o uzwojeniu pierwotnym Z_1 i wtórnym Z_2 . Uzwojenie pierwotne Z_1 spełnia rolę uzwojenia magnesującego i jest zasilane z generatora mocy poprzez transformator separujący o dużej wydajności prądowej. Amplitudę prądu magnesującego w uzwojeniu Z_1 mierzy woltomierz cyfrowy prądu zmiennego. Uzwojenie wtórne Z_2 jest podłączone do nanowoltomierza selektywnego.

Pomiar temperatury w termostacie odbywa się za pomocą cyfrowego miernika METEX typ M3850, natomiast rolę przetwornika temperatury na sygnał elektryczny pełni termopara umieszczona w bloku metalowym termostatu, umieszczona w pobliżu próbki.

Do badania przesunięcia fazowego między prądem magnesującym a napięciem na uzwojeniu Z_2 służy oscyloskop, do którego wejść X i Y przychodzą sygnały prądu wzbudzającego oraz napięcia z wyjścia zmiennoprądowego nanowoltomierza selektywnego. Napięcie na uzwojeniu pierwotnym wynosi:

$$U_1 = U_R + U_L$$

gdzie: $U_R = I_1 R_1$ – spadek napięcia na oporności czynnej,

$U_L = -E_1$ – spadek napięcia na oporności indukcyjnej, liczbowo równy sile elektromotorycznej indukowanej w uzwojeniu pierwotnym,

$$\text{zatem: } E_1 = I_1 R_1 - U_1$$

$$\text{oraz: } E_1 = - (d\Phi_1/dt) \cdot Z_1$$

gdzie Φ_1 to strumień magnetyczny przenikający każdy ze zwojów uzwojenia Z_1 .

Strumień magnetyczny przenikający każdy ze zwojów uzwojenia Z_2 równy jest $\Phi_2 = k\Phi_1$, gdzie k jest współczynnikiem magnetycznego sprzężenia między uzwojeniami Z_1 i Z_2 . Siła elektromotoryczna, indukowana w uzwojeniu wtórnym, wynosi:

$$E_2 = - (d\Phi_2/dt) \cdot Z_2 = - k(d\Phi_1/dt) \cdot Z_1$$

Z wyrażen powyższych wynika, że:

$$E_2 = E_1 k (Z_2/Z_1)$$

Uwzględniając wyrażenie na E_1 otrzymujemy:

$$E_2 = k (Z_2/Z_1) (I_1 R_1 - U_1)$$

Gdy temperatura próbki zbliża się do punktu Curie, współczynnik sprzężenia magnetycznego k dąży do zera, a tym samym siła elektromotoryczna w uzwojeniu Z_2 powinna maleć do zera.

Opracowanie wyników

1. Na podstawie pomiarów wykreślić zależności siły elektromotorycznej E_2 od temperatury. Oszacować na podstawie wykresów temperatury Curie poszczególnych próbek.
2. Wykonać analogiczne wykresy w skali logarytmicznej $\log E_2 = f \{ \log (T) \}$
3. Korzystając z wniosków teoretycznych dotyczących wykładniczego charakteru przemiany fazowej w magnetykach wykreślić proste styczne do zbroczy wykreślonych w pkt.2

krzywych. Miejsca przecięcia tych stycznych z osią x określają dokładną temperaturę Curie danego rdzenia.

4. Oszacować błędy pomiarowe.

Uwaga: wszystkie temperatury podajemy w kelwinach [K]

Literatura:

- [1] A.Sukiennicki, A.Zagórski „Fizyka ciała stałego”(seria Podręczniki akademickie), Wyd. Nauk. Techn., Warszawa 1984
- [2] J.Kociński L. Wojtczak „Zjawiska krytyczne” (skrypt), Wyd. UŁ, Łódź 1978
- [3] Encyklopedia fizyki współczesnej, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1983
- [4] C. Kittel, „Wstęp do fizyki ciała stałego”, PWN, Warszawa 1976
- [5] A. Sukiennicki, „Fizyka magnetyków”, Politechnika Warszawska, Warszawa 1982